

контролювати рівень соціально-економічного розвитку регіону. Як відомо, загальною метою соціально-економічного розвитку регіону є підвищення рівня життя населення, яке проживає на його території. Поряд із цією метою можна розглядати приватні, відносно самостійні цілі, які визначають економічні, екологічні, соціальні та інші умови, що забезпечують пристойне проживання та добробут людей. Доцільно також відокремлювати довгострокові та короткострокові, стратегічні та тактичні цілі економічного розвитку. В цілому вчені зазначають, що якщо сукупність цілей та критеріїв розвитку задовольняє стандартним вимогам вимірності, досяжності, орієнтованості у часі та несуперечності, то вона може принести регіону набагато більше користі, ніж, наприклад, фінансові кошти, отримані від держави, які можна витратити на погашення тієї чи іншої поточної заборгованості [4, с. 370].

Як було вже зазначено вище, в цілях повинні бути зосереджені загальна концепція та бажаний результат процесу економічного розвитку регіону. Вони мають слугувати орієнтиром та задавати напрямки стратегій, проектів та програм економічного розвитку. Проте реалізація декількох паралельних великих проектів, які вимагають значних ресурсів, не може створювати відповідний фундамент для перетворень. Тому виникає необхідність встановлення стратегічних цільових пріоритетів розвитку.

Згідно Сучасного економічного словника термін «пріоритет» означає переважаюче, першочергове за часом значення, положення, право [5, с. 330]. Стосовно регіонального розвитку, пріоритет має такі сутнісні характеристики, як інноваційність; ресурсна ефективність; спрямованість на розв'язання проблем розселення, працевлаштування, розвитку інфраструктури; екологічна дружність; соціальна ефективність та ін. [6, с. 18]. Така багатоаспектність поняття обумовлена тим, що, регіон як соціально-економічна система складається з різних підсистем, для забезпечення життєздатності та сталості яких визначаються відповідні стратегічні цільові пріоритети. Так, відповідно до міжнародних рекомендацій та підходів виокремлюють шість підсистем регіону: соціальну, економічну, розвитку людського потенціалу, інфраструктуру, управління, навколишнє середовище та ресурси [7, с. 29]. Кожна з них має певну частку самостійності та водночас залежить від функцій інших підсистем, а також виконує свою роль у підтримці інших підсистем та у функціонуванні й розвитку загальної регіональної системи.

З іншого боку, перспективною новацією еволюційного процесу просторового розвитку регіону є формування у його внутрішній структурі субрегіональних систем. Субрегіональні утворення, перетворюючись у функціональні підсистеми, які позиціонуються в мета-системі регіону, надають їй певну стратегічну орієнтацію. Основними формами зазначеної стратегічної орієнтації є: рентна сировинна (є характерною для субрегіональних економічних систем, які концентрують у своєму господарському просторі значні запаси природних копалин, – енергоресурсів, руд металів та ін.); рентна рекреаційно-туристична (є характерною для субрегіональних економічних систем, які мають монопольний контроль над унікальними природними ресурсами, що є основою курортних та розважальних комплексів); традиційно індустріальна (є характерною для субрегіональних економічних систем, які ґрунтуються на промислових комплексах, створених у радянський період, – обробка металів, машинобудування, хімічна, легка промисловість та ін.); архаїчна або етно-економічна (є характерною для субрегіональних економічних систем, які локалізовані у господарському просторі депресивних регіонів та які спираються на фактори місцевих промислів, ремесел, приватне господарство та ін.); у напрямку «економіки, заснованої на знаннях» (є характерною для субрегіональних економічних систем, які локалізують у своєму господарському просторі людський капітал та перспективні нематеріальні активи). При цьому остання форма вважається пріоритетною для здійснення інноваційної модернізації не тільки економіки регіону, а й країни у цілому [8, с. 204].

В цілому пріоритети розвитку регіонів визначають з одного боку, для забезпечення конкурентоспроможності кожного регіону у внутрішнього державному поділі праці на основі ефективного і повного розкриття потенціалу, а з іншого – для поглиблення інтегрованості регіонів у загальнодержавну економічну систему на основі розкриття коопераційних зв'язків між регіонами та міжрегіонального співробітництва [6, с. 18]. Тому для регіону важливо своєчасно й обґрунтовано виокремити систему його стратегічних цільових пріоритетів, доповнивши її програмою конкретних дій щодо їх практичного досягнення. При цьому пріоритетність досягнення цілей встановлюється ранжуванням проблем за ступенем невідкладності їх розв'язання [9]. Зокрема, при розробленні цілей відповідних рівнів і розподілі необхідних для їх досягнення ключових ресурсів здебільшого послуговуються такою системою пріоритетів: цілі першого рівня потребують оптимальної концентрації ресурсів; цілі другого рівня – достатнього мінімуму; цілі третього рівня задовольняються залишковим принципом, через що іноді можливе цілковите припинення дії окремих програм і проектів. В результаті така робота за певних умов перетворюється у первинний варіант стратегії розвитку регіону.

Отже, аналізуючи зміст стратегій соціально-економічного розвитку регіонів України, вітчизняні вчені виявили низку загальних проблем у формуванні стратегічних пріоритетів, що не сприяє формуванню стимулів та перешкоджає реалізації довгострокових цілей розвитку регіону [2; 6]. По-перше, це відсутність логічної схеми означення регіонального пріоритету та його словесного формулювання, що призводить до звуження поняття «пріоритет» та його невідповідності стратегічній спрямованості розвитку регіону. По-друге, пріоритети регіонального розвитку не узгоджені з пріоритетами, визначеними у Державній стратегії регіонального розвитку, що унеможливує створення єдиного поля дій центральних та

місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. По-третє, існує недостатній зв'язок пріоритетів розвитку певного регіону із пріоритетами розвитку сусідніх регіонів, що останнім часом набуває особливої важливості у контексті активізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва. По-четверте, нечіткість або взагалі відсутність механізмів фінансування стратегічних пріоритетів регіонального розвитку, що не дозволяє визначити порядок і способи фінансування пріоритетів і, як наслідок, розпоршує обмежені кошти на фінансування завдань, що не мали прямого впливу на вирішення комплексних, стратегічних проблем регіонального розвитку.

Подальші дослідження стосовно визначення цільових пріоритетів розвитку українських регіонів дозволили зробити висновок, що у більшості регіональних стратегій при наведенні переліку тих чи інших пріоритетних галузей не охарактеризовано індикатори (критерії), на основі яких здійснювався цей вибір. Так, лише в деяких стратегіях можна зустріти перелік індикаторів досягнення пріоритетних цілей без їх відповідної класифікації або в якості критерію використовується лише таке формулювання «вибір цілей базувався на прозорому обговоренні чинників і порівняльних переваг регіону із спрямуванням його потенціалу у сферу розвитку на усунення вад регіону, розв'язання проблем розвитку та пом'якшення ризиків». Безперечно, що однією з основних вимог при визначенні цільових пріоритетів є збір та облік даних усіх етапів і об'єктів стратегічного аналізу. Перш за все, це стосується результатів дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища (SWOT-аналіз), розроблення сценаріїв розвитку, тобто те, без чого неможливо кількісно обґрунтувати ієрархію цільових пріоритетів. Проте, реалізація пріоритету має відбуватись за рахунок інтенсивного випереджаючого розвитку такого виду діяльності або галузі, стабільний розвиток якої може створити стимулюючий ефект для розвитку інших супутніх галузей та всього господарського комплексу регіону.

Отже, на основі результатів аналізу теоретичних основ та практичного досвіду процесу цілевстановлення можна запропонувати наступний «портфель» інструментів (рис. 1), до якого включено підходи, рівні, напрямки, підсистеми, чинники впливу, джерела фінансування, методи та критерії оцінки визначення стратегічних цільових пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону.

Підходи щодо визначення пріоритетів	галузевий	функціональний	управлінський	інноваційний	просторовий		
Рівні визначення пріоритетів	державний	регіональний		субрегіональний	місцевий (муниципальний)		
Напрямки визначення пріоритетів	соціальний		економічний	інноваційний		екологічний	
Підсистеми формування регіональних пріоритетів	соціальна	економічна	розвиток людського потенціалу	інфраструктура	управління	навколишнє середовище та ресурси	
Чинники впливу на формування пріоритетів	світові принципи сталого розвитку		основні напрямки розвитку держави	особливості розвитку регіону (зокрема, галузева структура, ресурсний потенціал)		стратегічні орієнтири субрегіональних систем	пріоритети сусідніх регіонів
Джерела фінансування пріоритетів	бюджетні кошти різних рівнів			небюджетні кошти			
Методи визначення галузевих пріоритетів	експертні оцінки	розрахунок окремих економічних показників	розрахунок інтегрального показника	економіко-математичні моделі (функції)	побудова економічних таблиць (матриць, шкал)		
Критерії оцінки пріоритетності розвитку промисловості	економічні (вплив на економіку регіону, на діяльність підприємства)	соціальні (вплив на рівень заробітної плати, на кількість робочих місць, утримання соціальних об'єктів)		бюджетні (бюджетні надходження, наявність заборгованості, надання підтримки)	технологічні (високотехнологічне виробництво, інноваційне виробництво, собівартість продукції)		екологічні (вплив на навколишнє середовище)

Рис. 1. «Портфель» інструментів визначення цільових пріоритетів розвитку регіону (складено автором)

Висновки. Таким чином, систематизація інструментів визначення цільових пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону шляхом об'єднання їх у «портфель» сприятиме більш обґрунтованому оновленню стратегій розвитку українських регіонів. Крім того, вважаємо за доцільне врахування того факту, що останнім часом підприємства, які формально відносяться до певних галузей промисловості, істотно диверсифікують свою економічну діяльність. Тому при визначенні галузевих пріоритетів розвитку регіону пропонується оцінювати потенціал кластеризації підприємств галузі. Кластеризація є своєрідним інструментом формування стратегічної взаємодії галузей регіону на основі поєднання спеціалізації та інтеграції, конкуренції та кооперації, тим самим забезпечуючи соціально-економічний розвиток регіону.

Література

1. Ісаченко Д. А. Практика стратегічного планування розвитку регіонів / Д. А. Ісаченко // Регіональна економіка. – 2009. – № 4. – С. 24-32.

2. Шевченко О. В. Щодо удосконалення регіональних пріоритетів розвитку у процесі модернізації середньострокових стратегій економічного і соціального розвитку регіонів України : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1344/>
3. Швецов А. Систематизация инструментов перспективного планирования территориального развития: настоятельная необходимость и конкретные предложения окончание) / А. Швецов // Вопросы экономики. – 2009. – № 5. – С. 12-47.
4. Гапоненко А. Л. Стратегическое управление : учебник / А. Л. Гапоненко, А. П. Панкрухин. – М. : Омега-Л, 2004. – 472 с.
5. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 512 с.
6. Шевченко О. В. Пріоритети розвитку регіонів як інструмент стратегічного управління регіональною економікою / О. В. Шевченко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Львів : Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж., 2014. – Вип. 3 (107). – С. 12-21.
7. Показатели устойчивого развития: структура и методология / под общ. ред. В. Р. Цибульского ; пер. с англ. М. А. Святловской, Г. В. Коротаевой, А. А. Рыбинской. - Тюмень : ИПОССО РАН, 2000. – 369 с.
8. Торчинова О. В. Субрегиональная система как интегрированный объект экономических отношений / О. В. Торчинова, С. А. Чернявская // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2009. – № 2, т. 7. – С. 200-204.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку : наказ Міністерства Економіки та з питань європейської інтеграції України № 224 від 29.07.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uazakon.com/document/spart09/inx09341.htm.

Надійшла 07.03.2017; рецензент: д. е. н. Пшик Б. І.